

ČEMU ČITATI?

Ars longa, vita brevis (Umijeće je dugo, život kratak) napisao je davno Hipokrat na početku djela koje u sažetim izrekama izlaže njegovo bogato iskustvo u umijeću liječenja. Paradoks njegova aforizma osjećamo danas još snažnije: život nam se čini odveć kratkim da se bilo čime dugo bavimo. Naše je vrijeme sklono brzini i lakoći, a čitanje je književnih djela teško i sporo. Čemu onda dugo čitati, kada brzo i lako pratimo priče na filmu i televiziji, kada nam i *životne priče* skraćuju vijesti u novinama, kada nam čak za potrebe nastave stoje na raspolaganju sažeci sadržaja književnih djela, a nerijetko nas i priručnici uče o kratkim porukama koje nam ona upućuju?

Štoviše, postoji velika i raznovrsna grana književnosti kakvu možemo brzo i lako čitati. Ona služi rasonodi, prenosi pri tome neka iskustva i znanja, a sadrži često i neke pouke. Brzo se u njoj izmjenjuju slike i događaji, likovi se bore s mnogim nedaćama i neprijateljima, no njihove se želje uglavnom na kraju ostvaruju. Brzo teku njihovi životi i lako sebe vidimo u njihovim ulogama. Prepuštamo se pri tome mašti, zabavljamo se, a usput možemo i ponešto naučiti; recimo, kako se mogu svladati teškoće i kako se može doći do uspjeha. Čitajući tu književnost, nema potrebe da zastanemo, da razmislimo i da se možda vratimo na već pročitano. Zašto da to ne bude dovoljno? Čemu čiti-

tati dugo i sporo ako nema ništa bržeg od razigrane mašte, a svi želimo da što lakše i nešto naučimo?

Pa ipak. Osjećaj da smo izgubili vrijeme, do kojega nam je toliko stalo, nerijetko se javlja nakon što smo brzo i lako razumjeli neku priču, pa odgonetnuli, recimo, tko je ubojica i shvatili da pravda na kraju pobjeđuje. Čini se nekako da nam je to bilo i otprije poznato. Naša se mašta razigrala, lako smo se uživjeli u likove, ali što je ostalo kada se opet moramo samom sebi vratiti? Junaci su uglavnom svoje želje ostvarili, no jesu li to doista i naše želje? Znamo li mi doista što točno želimo?

Laka književnost – da je tako nazovemo – pretpostavlja neku lakoću života u kojoj sami sebe unaprijed poznajemo; kao da svi želimo isto i da o istome i maštamo. No, nije li ta lakoća ipak samo prividna? Ne osjećamo li, barem ponekad, težinu dilema i odluka o tome tko smo zapravo i čemu težimo? Nije lako razabrati okvire života u kojima se krećemo, a oni su zacrtani tradicijom. I naše najdublje osobne želje možemo prepoznati i razabrati jedino ako ih možemo s drugima uspoređivati. Možda nam se čini da su naši preci drugačije živjeli i mislili, ali odakle da znamo nisu li imali iste dileme i nisu li govorili o nekim mogućnostima života koje danas nisu ništa izgubile na važnosti? Što možemo znati o sebi ako ne poznajemo tradiciju naroda kojem pripadamo, a koja nam omogućuje iskustvo samospoznaje, ako ičime, onda jezikom kojim govorimo i na kojem mislimo? Da znamo tko smo kao pojedinci, moramo znati što je naša kulturna tradicija, a da znamo tko smo kao narod, moramo znati što je svjetska kulturna tradicija. A to možemo razabrati jedino ako ne čitamo samo zato da bismo brzo i lako pročitali kako su se neke priče u načelu sretno završile. I u čitanju, kao i u životu, moramo se ponekad osvrnuti: moramo usporiti i

zastati, jer samo tako vrijeme neće biti izgubljeno; gotovo bismo rekli: ono se može i zaustaviti.

Tako čitajući zastajemo na nekom stihu u kojem je rečeno nešto što pogađa ono što smo mislili, ali nismo možda ni znali da smo mislili; zaustavljamo se na opisu koji sadrži detalje onoga što bismo mogli vidjeti, ali obično ne vidimo; razmišljamo nad pričom koja nije odmah jasna i koja se ne mora dobro završiti. Uzlet mašte ne mora se kretati uvijek samo predjelima olakšanja i ugone: književnost je često uznemirujuća, a ponekad i užasavajuća. Čitanje postaje sporo i teško onoga trenutka kada čitajući želimo i samoga sebe »pročitati«.

Dakako, književnost nije jedino, niti mora biti isključivo sredstvo samospoznaje. Ona s jedne strane gledano zahvaća i mnogo šire od toga, a s druge strane ona ne može zamijeniti ni filozofiju, ni znanost, niti religiju. Ipak, u nečemu je i ona sama nezamjenjiva: ona ne dokazuje, ne propisuje, ne naređuje, čak i ne savjetuje; ona kao da nas pušta da sami odlučujemo, da sami sebe vidimo u drugima i da razaberemo – ako to hoćemo – kako postoje široke mogućnosti života i kako svijet nije od jučer, niti je samo naša okolica. Književnost od nas ne traži ništa osim strpljenja, jer kako ćemo znati što zapravo želimo ako u mašti ne vidimo što bi nam se sve moglo dogoditi, kako da znamo tko smo zapravo ako nema likova i sudbina s kojima bismo se mogli uspoređivati, kako da znamo što je za nas pravi život ako u mašti ne možemo proživjeti stotine mogućih života?

Cini se tako da nije baš posve lako i da se ne može brzo shvatiti da nepoznato nije samo daleko od nas nego i u nama samima. Zapis iz romana Stefana Zweiga »neobjašnjivo u nama, nad nama i oko nas« gotovo da bi mogao biti svojevrsni moto svekolike književnosti. Zanima li nas

to nepoznato, čitat ćemo književna djela. Neka iskustva ne mogu se čak ni zamisliti ako nisu oblikovana u književnim djelima: velika je raznolikost života, stvarna je zbilja za nju uvijek premala. Hipokratov aforizam možemo malo prilagoditi, pa reći »čitanje je dugo, život kratak«, no tada valja dodati i to da čitanje nije izvan života onoga tko želi proživjeti svoj vlastiti život i upravo njega pronaći uspoređujući ga s tuđim iskustvima i tuđim životima. Ako je to sporo i teško, brzo i lako možemo jedino sami sebe zaobaviti, i kao pojedinca, i kao narod.